

BP IGNACY DEC

FILOZOF KOMPLEMENTARNYCH UJĘĆ

LAUDACJA NA CZEŚĆ KS. PROF. STANISŁAWA KOWALCZYKA, 15 CZERWCA 2012 R.

Wśród ludzi, którzy ukształtowali oblicze polskiej filozofii po II wojnie światowej znajduje się niewątpliwie ks. prof. Stanisław Kowalczyk, filozof, teolog, społecznik, autor czterdziestu kilku pozycji książkowych i kilkuset artykułów z zakresu szeroko rozumianej filozofii o profilu personalistycznym. Opatrzność Boża powołała go, by w trudnym czasie naporu filozofii marksistowskiej, a ostatnio silnej ofensywy różnego rodzaju prądów liberalistycznych, redukcjonistycznych prezentować obiektywny, realistyczny wizerunek człowieka, Boga i świata.

Przypadł mi zaszczyt spojrzeć na ogromny, wielowątkowy dorobek naukowy Księdza Profesora i jego wyjątkowe zasługi dla Kościoła, dla polskiej filozofii i narodowej kultury. Podjęcie się tego zadania traktuję jako wyraz wdzięczności wobec myśliciela, który wycisnął na powojennym pokoleniu adeptów i nauczycieli filozofii – w tym także i na mnie – niezatarte piętno.

Prezentację dorobku i działalności naukowej Księdza Profesora przedłożę w kluczu historyczno-merytorycznym. Po krótkim przedstawieniu naukowego życiorysu, zostanie najpierw naszkicowana filozoficzna droga, którą przebył ks. prof. Kowalczyk, a która daje się odkryć z jego publikacji. Następnie spróbuję wskazać, na czym polegają największe zasługi Księdza Profesora dla polskiej filozofii, dla naszego Kościoła i narodu.

PODSTAWOWE DANE O DOROBKU NAUKOWYM KS. STANISŁAWA KOWALCZYKA

Ks. Stanisław Kowalczyk urodził się 15 czerwca 1932 r. w Sieciechowie koło Radomia. W latach 1949–1954 odbył studia filozoficzno-teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Sandomierzu. Święcenia kapłańskie przyjął 19 grudnia 1954 r. rąk biskupa Jana Lorka. W latach 1954–1958 studiował filozofię na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W roku 1957 uzyskał tam magisterium, a rok później obronił pracę doktorską pt.: *Tomistyczna koncepcja jedności transcendentalnej*. Jako młody doktor, w roku 1958 został mianowany profesorem w Wyższym Seminarium Duchownym w Sandomierzu. W 1964 r. podjął pracę naukowo-dydaktyczną w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w charakterze adiunkta. W roku 1968 uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie rozprawy: *Bóg jako Dobro Najwyższe według św. Augustyna*. W roku 1985 uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w roku 1991 – profesora zwyczajnego. Od roku 1984 pełnił funkcję kierownika Katedry Filozofii Społecznej.

W latach 1990–1993 był dziekanem Wydziału Nauk Społecznych KUL. W latach 1992–1995, na prośbę swego biskupa diecezjalnego sprawował funkcję rektora Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu, nie przestając być pracownikiem naukowym KUL. Od roku 2000 jest także profesorem Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Aktualnie jest emerytowanym profesorem, mieszkającym w Lublinie.

OD TOMIZMU EGZYSTENCJALNEGO I TRADYCYJNEGO DO PERSONALISTYCZNEJ SYNTEZY AUGUSTYNIZMU Z TOMIZMEM

Ks. prof. Stanisław Kowalczyk wchodził w dojrzałe życie w czasie pierwszej fali naporu reżimu komunistycznego w naszym kraju. Gdy 19 grudnia 1954 r. przyjmował w Sandomierzu święcenia prezbiteriatu, kard. Stefan Wyszyński, prymas Polski, był w więzieniu. Kościół potrzebował w tym trudnym czasie gorliwych kapłanów nie tylko do pracy duszpasterskiej, ale także do prowadzenia działalności naukowej na polu filozofii i teologii, by prowadzić dialog z adwersarzami i racjonalnie bronić atakowaną filozofię i teologię katolicką. Nie mogło być przeto zdziwienia, że biskup sandomierski Jan Lorek, bezpośrednio po studiach seminaryjnych, skierował ks. Kowalczyka na studia specjalistyczne w zakresie filozofii na Katolicki Uniwersytet Lubelski.

W tym czasie w środowisku KUL krystalizowała się lubelska szkoła filozoficzna, której głównymi twórcami byli profesorowie: Stefan Świeżawski – historyk filozofii, o. Mieczysław Albert Krapiec – metafizyk, Jerzy Kalinowski – filozof prawa, ks. Stanisław Kamiński – logik-metodolog, ks. Karol Wojtyła – etyk. Ks. Kowalczyk trafił na seminarium naukowe do o. prof. M. A. Krapca. Przez kilka lat pozostawał pod jego urokiem i wpływem. Pod Jego kierunkiem napisał prace dyplomowe: magisterską (1957) i doktorską (1958). Po uzyskaniu doktoratu wykładał w Wyższym Seminarium Duchownym w Sandomierzu: ontologię, epistemologię i teodyceę. Owocem tych wykładów są wydane wiele lat później publikacje: *Metafizyka ogólna* (Lublin, 1998) oraz *Teoria poznania* (Sandomierz, 1997). Z prac tych wynika, że ks. Kowalczyk w tym pierwszym okresie swojej działalności filozoficznej, zamykającym się w latach 1954–1963, opowiadał się za egzystencjalizmem tomistycznym, reprezentowanym przez o. Krapca.

Zainteresowania ks. Kowalczyka uległy zmianie z chwilą, gdy w roku 1964 otrzymał na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL stanowisko adiunkta w Katedrze Metafizyki kierowanej przez ks. Stanisława Adamczyka. Tu spotkał się z tradycyjną, scholastyczną wersją tomizmu, reprezentowaną przez ks. Adamczyka. Ks. Kowalczyk szybko zorientował się, iż tego rodzaju uprawianie filozofii tomistycznej, zarówno w wersji tradycyjnej ks. Adamczyka, jak i w wersji egzystencjalnej o. Krapca, nie może być zadowalające dla potrzeb dzisiejszej kultury intelektualnej. Chciał tę filozofię ubogacić i uwspółcześić, by służyła lepiej Kościołowi, teologii i współczesnemu człowiekowi. Swoje zainteresowania badawcze skierował zarówno ku przeszłości, jak i ku współczesności. Z myślicieli dawnych zafascynował go św. Augustyn. Autor szybko zauważył, że augustynizm kryje w sobie wielkie walory, którymi można dopełnić tomizm.

Lubelski, młody wtedy pracownik naukowy, zauważył także, że sporo cennych wartości posiadają niektóre nurty filozofii współczesnej, z których pewne wątki są w stanie ubogacić filozofię tomistyczną. Przekonanie takie jeszcze bardziej ugruntował w sobie po odbyciu podróży naukowej do Belgii (Leuven), Paryża (Instytut Katolicki), Wiednia (Kongres Filozofii Światowej w roku 1968) oraz Rzymu. Wszystko to sprawiło, że od roku 1964 do początku lat siedemdziesiątych prawie wszystkie publikacje autora dotyczyły filozofii św. Augustyna. Ich apogeum była rozprawa habilitacyjna, której tytuł brzmiał: *Bóg jako Dobro Najwyższe według świętego Augustyna*, przedstawiona 4 grudnia 1968 r. na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL.

Po uzyskaniu statusu samodzielnego pracownika naukowego, zainteresowania badawcze ks. Kowalczyka, we wspomnianej optyce badawczej, skupiły się głównie na zagadnieniach filozofii Boga i religii w kontekście filozofii współczesnej. Owocem tych badań były następujące pozycje książkowe: *Współczesna filozofia Boga* (Lublin, 1970), *Filozofia Boga* (Lublin, 1972), *Z problematyki dialogu chrześcijańsko-marksistowskiego* (Lublin, 1977), *Podstawy światopoglądu chrześcijańskiego* (Warszawa, 1979), *Odkrywanie Boga* (Sandomierz, 1981), *Bóg w myśli współczesnej* (Wrocław, 1982), *Drogi ku Bogu* (Wrocław, 1983).

W publikacjach tych daje się zauważyć wpływ św. Augustyna i myślicieli współczesnych na formułowanie i rozwiązywanie tradycyjnych, tomistycznych zagadnień teodycealnych. Przede wszystkim autor zaproponował w dziedzinie filozofii Boga szersze rozumienie kosmologicznego i antropologicznego doświadczenia jako punktu wyjścia dla argumentacji teodycealnej. Dużym wydarzeniem filozoficznym było opublikowanie książki pt. *Podstawy światopoglądu chrześcijańskiego*. Oprócz problematyki filozofii Boga i religii w pracy tej autor podjął prezentację problematyki człowieka, zagadnienia filozofii społecznej i aksjologii, które potem będzie rozwijał w następnych publikacjach książkowych.

Po ubogaceniu tradycyjnej filozofii Boga, myślą św. Augustyna i wątkami zaczerpniętymi z niektórych myślicieli współczesnych, zwłaszcza z filozofii Maritaina, ks. Kowalczyk swoje zainteresowania badawcze i publikacyjne przesunął na człowieka, wypracowując powoli na bazie historii i współczesności nowy rodzaj personalizmu. Tu także inspirację zaczerpnął od św. Augustyna, a także od filozofów nowszych, takich jak: B. Pascal, S. Kierkegaard, J.H. Newman, M. Scheler, K. Jaspers, M. Buber, G. Marcel, E. Mounier, K. Wojtyła, a w szczególności J. Maritain. Ten ostatni wywarł na ks. Kowalczyka największy wpływ, łączył bowiem wierność tradycji z otwartością na współczesność. Idąc śladem Maritaina, „Mistrza naszych czasów”, ks. Kowalczyk, nie zrywając z dorobkiem przeszłości, poszukiwał odpowiedzi na egzystencjalne pytania dziś żyjących ludzi.

To nowe podejście ks. Kowalczyka, zawarte w zasadzie *vetera novis augere* widoczne jest już w pracy: *Człowiek i Bóg w nauce św. Augustyna* (Warszawa, 1987), a następnie w publikacjach poświęconych człowiekowi: *Zarys filozofii człowieka* (Sandomierz, 1990), *Człowiek w myśli współczesnej* (Warszawa, 1990) oraz *Wprowadzenie do filozofii J. Maritaina* (Lublin, 1992). W pierwszej z nich jest podjęta próba dokonania pewnej syntezy antropologii św. Tomasza i św. Augustyna z wykorzystaniem niektórych idei antropologii współczesnej, zwłaszcza z kręgów fenomenologii i egzystencjalizmu. W drugiej monogra-

fii znajdujemy prezentację ośmiu najbardziej znaczących nurtów antropologicznych wraz z wnikliwą, obiektywną ich oceną.

W ostatnim, najbardziej płodnym okresie działalności naukowej Księdza Profesora, której początki sięgają wczesnych lat dziewięćdziesiątych poprzedniego stulecia, zainteresowania ks. Kowalczyka doznały nowego impulsu i objęły nową dziedzinę badawczą. Wyznaczyły je wydarzenia społeczno-polityczne, związane z upadkiem komunizmu w Europie. W dużej mierze pod ich wpływem ks. Kowalczyk skoncentrował swoje zainteresowania na problemach społeczno-politycznych: filozofii wolności, filozofii kultury, filozofii wartości, filozofii polityki. Wtedy to pojawiły się następujące publikacje książkowe: *Człowiek a społeczność* (Lublin, 1994), *Człowiek, społeczność, wartość* (Lublin, 1995), *Liberalizm i jego filozofia* (Katowice, 1995), *Filozofia kultury* (Lublin, 1996), *Idea sprawiedliwości społecznej a myśl chrześcijańska* (Lublin, 1998), *Filozofia wolności* (Lublin, 1999), *Wolność naturą i prawem człowieka* (Sandomierz, 2000), *U podstaw demokracji. Zagadnienia aksjologiczne* (Lublin, 2001), *Elementy filozofii sportu* (Lublin, 2003), *Naród, państwo, Europa* (Radom, 2003), *Idee filozoficzne postmodernizmu* (Radom 2004), *Człowiek w poszukiwaniu wartości. Elementy aksjologii personalistycznej* (Lublin, 2006), *Wychowanie ku wartościom narodowo-patriotycznym. Elementy teorii i praktyki* (razem z K. Chałas, Lublin–Kielce, 2006), *Zarys filozofii polityki* (Lublin, 2008), *Ciało człowieka w refleksji filozoficznej* (Lublin, 2009), *Nurty filozofii Boga w Polsce w latach 1880–2008* (Lublin, 2009), *Nurty personalizmu. Od Augustyna do Wojtyły* (Lublin, 2010).

W powyższych pozycjach znajdujemy wiele informacji historycznych, prezentację historycznych i współczesnych doktryn społeczno-politycznych z ich wnikliwą, rzeczową oceną, a także prezentację systematyczną głównych problemów życia społecznego, politycznego – w perspektywie chrześcijańskiej aksjologii.

ZASŁUGI KS. PROF. STANISŁAWA KOWALCZYKA DLA POLSKIEJ FILOZOFII I KULTURY

Patrząc na cały dorobek naukowo-dydaktyczny ks. prof. Kowalczyka, zwłaszcza na ilość i jakość oraz zawartość Jego publikacji, możemy wskazać na wkład Księdza Profesora do skarbcza polskiej filozofii, zwłaszcza chrześcijańskiej. Sądzę, że ów wkład można by zawrzeć w następujących punktach:

a) Ilość i jakość dorobku naukowego

W bibliografii ks. prof. Kowalczyka odnajdujemy ponad czterdzieści pozycji książkowych z zakresu różnych dziedzin filozofii. Wszystkie jego książki charakteryzują się wielką erudycją i świetnym warszatem badawczym. Trzeba zauważyć, że ks. prof. Kowalczyk jest jedynym uczniem o. Krapca, który swoją twórczością filozoficzną objął wszystkie dyscypliny filozofii: filozofię bytu (ontologię), teorię poznania, filozofię Boga, filozofię człowieka, filozofię społeczną, filozofię kultury, filozofię polityki, filozofię wychowania, aksjologię, a nawet filozofię sportu. Książki ks. Kowalczyka są kopalnią wiedzy zarówno z dziejów

filozofii, jak i ze współczesnych kierunków filozoficznych. Ich zaletą są jasne prezentacje, obiektywne oceny i zasadne własne propozycje. Stanowią one ogromną pomoc dla studentów i wykładowców filozofii.

b) Nowa personalistyczna synteza tomizmu i augustynizmu

W dziejach filozofii przewijały się ze sobą przedmiotowy i podmiotowy punkt widzenia, filozofia przedmiotu i filozofia podmiotu. Nurt arystotelesowsko-tomistyczny preferował podejście przedmiotowe do rzeczywistości. Bazował głównie na doświadczeniu zewnętrznym. Natomiast nurt platońsko-augustyński doceniał pierwiastki podmiotowe, przede wszystkim doświadczenie wewnętrzne, które – jak się okazuje – kontaktuje nas ze światem wewnętrznego życia człowieka, daje dostęp do ludzkiego ducha. Te dwa podejścia uwidoczniły się np. w filozofii Boga, gdzie w filozofii o orientacji tomistycznej główną wartość przypisywano „dowodom kosmologicznym” na istnienie Boga, podczas gdy w nurcie augustyńskim preferowano „dowody antropologiczne”. Stąd też można powiedzieć, iż droga do Boga u tomistów prowadziła przez świat, natomiast droga do Boga u augustynistów prowadziła przez człowieka. Ks. prof. Kowalczyk potrafił te drogi połączyć.

Podobne połączenie udało się autorowi na gruncie filozofii człowieka. W personalizmie ks. Kowalczyka człowiek jest widziany nie tylko od zewnątrz, czyli przez pryzmat doświadczenia zewnętrznego, ale wykorzystany jest też „kanał” doświadczenia wewnętrznego. Mamy tu zatem do czynienia z antropologią integralną, a w konsekwencji z personalizmem integralnym lub – jak niektórzy twierdzą – z personalizmem realistyczno-dynamicznym.

W tym względzie rozwiązania antropologiczne ks. prof. Kowalczyka są w jakimś sensie zbliżone do rozwiązań kard. Karola Wojtyły, w których także miało miejsce połączenie fenomenologii człowieka z metafizyką człowieka, filozofii świadomości z filozofią bytu, podejścia przedmiotowego z podejściem podmiotowym.

c) Dialog z filozofią współczesną

Spośród współczesnych polskich filozofów o orientacji katolickiej nikt tak jak ks. prof. Kowalczyk nie zanurzył się we współczesną filozofię Boga, filozofię człowieka i filozofię społeczną. To podejście ks. Kowalczyka wobec myśli współczesnej nie jest bezkrytyczne, ale jest bardzo obiektywne, „życzliwe”, wyważone. Autor potrafił docenić wiele właściwych intuicji znamionujących współczesnych myślicieli, pozytywnie je ocenić i w jakiś sposób włączyć do swojej wizji Boga, człowieka i świata.

d) Filozofia reagująca na wydarzenia społeczno-polityczne

Jest znamienne, że w okresie Polski komunistycznej ks. prof. Kowalczyk próbował szukać platformy do dialogu z marksistami. Świadczy o tym książka: *Z problematyki dialogu chrześcijańsko-marksistowskiego* (Warszawa, 1977). Gdy w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej upadł komunizm, ks. prof. Kowalczyk podjął natychmiast problematykę społeczno-polityczną. Pisał wiele na temat demokracji, wolności, liberalizmu, postmoder-

nizmu. Pisał także dużo na temat wartości, bez których nie może funkcjonować dobra demokracja. W tym względzie ogromnie się przysłużył nie tylko Kościołowi, ale i władzy cywilnej i różnym instytucjom życia społecznego i publicznego. Należałoby tylko życzyć, żeby głos Księdza Profesora przebił się do adresatów jego myśli.

*

Należy wyrazić radość, że KUL dostrzega, docenia i nagradza niezwykle zasługi Księdza Profesora dla polskiej nauki i kultury, w pewnym sensie także w imieniu innych środowisk naukowych naszego kraju, za jego dokonania na polu filozofii, za jego intelektualną i kapłańską uczciwość.